

Dr hab. Michał Bilewicz

19.04.2018 r.

**Recenzja osiągnięć dr Tomasza Besty w postępowaniu habilitacyjnym prowadzonym w
Instytucie Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego**

Celem niniejszej recenzji jest ocena, czy osiągnięcia naukowe wnioskodawcy spełniają kryteria określone w art. 16 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym, a zatem czy osiągnięcia naukowe habilitanta uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora stanowią znaczny wkład autora w rozwój dyscypliny naukowej oraz czy wykazał się on istotną aktywnością naukową.

Przedstawionym do recenzji osiągnięciem naukowym jest cykl publikacji zatytułowany “Przenikanie się tożsamości społecznej i osobistej: konsekwencje dla funkcjonowania indywidualnego i społecznego jednostki”. Na osiągnięcie to składa się cykl artykułów w renomowanych czasopismach z zakresu psychologii społecznej oraz psychologii osobowości (m.in. *Group Processes and Intergroup Relations*, *European Journal of Social Psychology*, *Current Issues in Personality Psychology*, *Revista de Psicologia Social*, *Psychologia Społeczna* i innych)

Publikacje zgłoszone w ramach przedstawionego do oceny osiągnięcia stanowią pierwszą w Polsce próbę zastosowania koncepcji fuzji tożsamości do zrozumienia szeregu zjawisk z zakresu psychologii stosunków międzygrupowych, w szczególności działania zbiorowego, ekstremizmu, procesów zbiorowej autoweryfikacji, percepcji sprawstwa, a nawet jakości życia w mieście. Warto zauważyć, że nie wszystkie prace z tego obszaru zostały przez habilitanta włączone do „głównego dzieła” – jest on bowiem również współautorem pracy

„What makes group worth dying for?”, która ukazała się na łamach prestiżowego *Journal of Personality and Social Psychology*. Dwie prace Tomasza Besty z tego obszaru zyskały spory rozgłos w literaturze przedmiotu: artykuł „What makes group worth dying for?”, zacytowany 70 razy oraz artykuł „Readiness to deny group’s wrongdoing and willingness to fight for its members: the role of the Poles’ identity fusion with the country and religious group”, zacytowany 13 razy. Wskaźniki cytowalności pozostałych artykułów z tego obszaru są znacznie słabsze (osiągając zwykle 0 do 3 cytowań, nie wliczając autocytowań), jednak dwie najważniejsze prace ukazały się w ostatnim roku, zatem można się spodziewać wzrostu ich cytowań w przyszłych latach.

Łączny h-indeks (wg *Publish or Perish*) za okres po roku 2010 (czyli od otrzymania w doktoratu) wyniósł 7 przy 45 artykułach i 209 cytowaniach, co daje ponad 26 cytowań rocznie. Co więcej, analizując cytowalność habilitanta, widać zdecydowany trend rosnący, z roku na rok liczba cytowań wzrasta, a autor publikuje swoje prace w coraz lepszych czasopiśmie. Powyższe wskaźniki bibliometryczne wskazują na sporą aktywność i znaczny wkład w obecny stan dyscypliny naukowej.

1. Ocena głównego osiągnięcia naukowego

Głównym osiągnięciem zgłoszonym przez habilitanta jest cykl publikacji zatytułowany “Przenikanie się tożsamości społecznej i osobistej: konsekwencje dla funkcjonowania indywidualnego i społecznego jednostki”. Publikacje te obejmują prace w trzech wyróżnionych przez habilitanta obszarach. Pierwszy dotyczy związków fuzji tożsamości z radykalizacją postaw i zachowań. Za najważniejsze odkrycie w tym obszarze uważam wykazanie, że efekty fuzji tożsamości na nienormatywne (radykalne) działania zbiorowe są niezależne od identyfikacji – nawet przy kontroli siły identyfikacji fuzja jest nadal pozytywnym predyktorem ekstremistycznych form działania na rzecz grupy, a także

zaprzeczania krzywdom wyrządzonym przez członków grupy własnej i biernego nacjonalizmu. Badania w tym obszarze były prowadzone na grupach narodowych, religijnych (chyba pierwsze studium fuzji religijnej, o jakim mi wiadomo), a nawet grupach pseudokibiców.

Moje jedyne zastrzeżenie do prac zrealizowanych w tym obszarze dotyczy badania opisanego w artykule „Who accepts violence?...” W artykule tym badano rolę fuzji tożsamości, orientacji na dominację i autorytaryzmu w przemocowych strategiach działania zbiorowego. O ile sam pomysł badania wydaje mi się bardzo dobry, podobnie jak ciekawa próba (łącząca studentów i pseudokibiców, a zatem zróżnicowana poziomem akceptacji dla strategii przemocowych), tak mam poważne wątpliwości co do skal wykorzystanych w badaniu. Zastosowano w nim bowiem – jako wskaźnik autorytaryzmu – skalę lewicowego autorytaryzmu oraz dość zaskakujący konstrukt, jakim jest prawicowa wersja lewicowego autorytaryzmu. Skala ta ma rzekomo mierzyć autorytarną agresję i podporządkowanie, jednak ostrze agresji skierowane jest przeciw establishmentowi, co zdaje się całkowicie niezgodne z koncepcją autorytarnej agresji (skierowanej przeciw osobom znajdującym się niżej w hierarchii). Przy tak szerokim rozumieniu autorytaryzmu nie jest dziwne, że zmienna ta koreluje z przemocowymi strategiami działania zbiorowego. Jednak jest to niezgodne z centralnym motywem autorytaryzmu, jakim jest konwencjonalizm (powiązany z normocentryzmem). Osoby autorytarne miłują prawo i porządek, zatem jakakolwiek przemocowa strategia działania wobec państwa czy innych instytucji obdarzonych społecznym uznaniem jest u takich osób mało prawdopodobna. Zastosowanie skali „lewicowego autorytaryzmu” (a tym bardziej „prawicowej wersji lewicowego autorytaryzmu”) nie tylko rozmywa to pojęcie, lecz nie pozwala uchwycić prawdziwego wpływu autorytaryzmu na zachowania przemocowe – które wielokrotnie obserwowano w badaniach empirycznych. Osoby autorytarne obdarzają państwo monopolem na przemoc i są

szczególnie niechętnie jakimkolwiek spontanicznym aktom agresji, a szczególnie tym wymierzonym w struktury państwa.

Podsumowując, prace opisane w tym obszarze ukazywały się w znaczących czasopismach psychologicznych i stanowią ważny wkład do wiedzy na temat podstawowych konsekwencji fuzji tożsamości – stanowią więc istotne rozwinięcie teorii tworzonej wcześniej przez Williama Swanna czy Angela Gomeza, którzy obaj byli zresztą współautorami publikacji habilitanta. Wśród publikacji z tego obszaru znalazła się też praca empiryczna napisana bez współautorów, co jest rzadkością we współczesnej psychologii i świadczy o dużej samodzielności habilitanta.

Drugi i trzeci obszar opisywanych w osiągnięciu badań dotyczył rozszerzenia granic Ja jako potencjalnego mechanizmu odpowiedzialnego za wpływ fuzji tożsamości na szereg zmiennych zależnych. Uważam ten temat za chyba najciekawszy w omawianym tu osiągnięciu. W badaniach tych wykazano, że rozszerzanie Ja przekłada się na działanie zbiorowe u osób niebędących zdecydowanymi aktywistami (badanie opisane na łamach *Group Processes and Intergroup Relations*) oraz że rozszerzenie Ja odpowiada za wpływ fuzji tożsamości na skłonność do działania zbiorowego (badania opisane na łamach *European Journal of Social Psychology*). Zastosowanie koncepcji rozszerzenia Ja pozwoliło habilitantowi znaleźć faktyczny mechanizm odpowiedzialny za związki fuzji tożsamości ze skłonnością do protestu, mechanizm mający charakter raczej indywidualny niż zbiorowy. Badania w tym obszarze były niezwykle pracochłonne i prowadzone w większości na próbach niestudenckich – na aktywistach LGBT, na uczestnikach dużych wydarzeń (Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, Parady Równości), na mieszkańcach miasta (w kontekście środowiskowych badań nad *walkability*), w końcu na pracownikach instytucji różnej wielkości (badania rozszerzenia Ja w miejscu pracy). Badania te pozwalają więc uchwycić uniwersalne wzorce zachowania w sposób trafny zewnętrznie.

Ogólnie oceniam przedstawione osiągnięcie jako duży wkład do naszej wiedzy o mechanizmach fuzji tożsamości, a szczególnie o wpływie fuzji tożsamości i rozszerzenia Ja na działanie zbiorowe. Protesty i działania aktywistyczne nie są częstym tematem badań w polskiej psychologii, więc prace autorstwa Tomasza Besty są zdecydowanie pionierskie w Polsce i – poza ujawnieniem uniwersalnych praw dotyczących działania zbiorowego – pozwalają też wyjaśnić specyfikę mobilizacji politycznej Polaków.

2. Ocena pozostałego dorobku naukowego, dydaktycznego i popularyzatorskiego

W dotychczasowej karierze naukowej habilitanta warto podkreślić rozległość jego zainteresowań badawczych. W obszarze badań nad publicznym rozumieniem nauki dr Besta analizował, w jakim stopniu postawy i procesy społeczno-poznawcze wpływają na percepcje ryzyka w kwestiach energetycznych (wykorzystanie gazu łupkowego czy energetyka odnawialna). W obszarze badań nad religijnością eksplorował związki zmiennych psychologicznych (lęku, dobrostanu psychicznego, samooceny, klarowności Ja) z rodzajami religijności i poczuciem sensu życia. Jednocześnie badał też zjawisko niestabilnej męskości (we współpracy z Nataszą Kosakowską-Berezecką), anomii (z Jolandą Jetten) i przyjazności przestrzeni miejskiej dla pieszych (tzw. *walkability*, badania prowadzone wspólnie z Michałem Jaśkiewiczem). Rozpiętość jego zainteresowań obejmuje więc psychologię osobowości, psychologię środowiskową, stosowaną psychologię społeczną, naukoznawstwo, psychologię stosunków międzygrupowych i psychologię religii. W każdym z tych tematów jest on autorem prac w czołowych czasopismach z danego obszaru psychologii. Świadczy to wyjątkowo szerokich horyzontach naukowych habilitanta.

W ocenie dorobku habilitanta chciałbym też zwrócić uwagę na jedną szczególną pozycję, jaką jest książka „Między grupami. Przewodnik po relacjach z ludźmi, którzy się od nas różnią”, wydana w wydawnictwie Smak Słowa w 2017 roku, a napisana wspólnie z

Nataszą Kosakowską-Berezecką. Jest to bowiem jedna z nielicznych na polskim rynku wydawniczym prac podsumowujących naukowe odkrycia w obszarze psychologii stosunków międzygrupowych, którym ja również się zajmuję. Czytelnik tej książki dowie się z niej wiele o problemach stereotypizacji, kwestiach genderu i postrzegania płci, o różnicach indywidualnych w ideologiach politycznych, o dehumanizacji i wykluczeniach, konfliktach wartości, protestach społecznych. Pozna mechanizmy zmiany postaw międzygrupowych, zrozumie konsekwencje trudnej skonfliktowanej historii i możliwości, które dają nam kontakty międzygrupowe, mediacje i metody rozwiązywania konfliktów. Książka habilitanta napisana jest w sposób pozwalający skoncentrować uwagę czytelnika na poszczególnych badaniach czy przemyśleniach praktyków zajmujących się rozwiązywaniem konfliktów czy działaniami antydyskryminacyjnymi. W tym sensie książka wiąże czysto teoretyczne rozważania oparte na literaturze naukowej z całkiem praktycznymi problemami.

Największym walorem omawianej pracy jest jej bardzo popularny język oraz wielość życiowych przykładów, do których odwołują się autorzy. Mówiąc o bardzo poważnych sprawach, takich jak konflikty, przemoc czy dehumanizacja, nie wiodą czytelnika w gąszcz zawiłych rozważań teoretycznych lecz raczą go barwnymi przykładami, takimi jak dzielenie się biletami na festiwal Opener, zachowania szympansów Bonobo czy postrzeganie czeczeńskiego zawodnika MMA Mameda Chalidowa. Czytelnik dowie się też z książki, jak wyobrażenie sobie, że się jest cheerliderką wpływa na oceny własnej atrakcyjności i czy czytanie Harry Pottera może ograniczyć uprzedzenia? Choć pytania te brzmią banalnie, to stanowią wstęp do głębszej refleksji nad funkcjonowaniem człowieka w grupach i możliwościach wyjścia poza myślenie o sobie jako o członku grupy.

Warto szczególnie podkreślić wartość sporej części książki, która dotyczy kwestii seksizmu i relacji płciowych (szklanego klifu, efektu królowej pszczoł, ambiwalencji seksizmu, zagrożenia stereotypem). Ta część książki wydaje mi się szczególnie wartościowa,

gdyż w Polsce brak dotąd wyczerpującej, a jednocześnie popularnej literatury na ten temat. Kolejną niezwykle ciekawą częścią monografii jest ta dotycząca różnic kulturowych, kwestii migracji i inteligencji kulturowej. Myślę, że tematyka ta nie była dotąd wystarczająco obecna w popularyzatorskiej literaturze psychologicznej.

W bardzo ciekawy sposób omówiono przyczyny i konsekwencje tożsamości społecznej, czyli tej części Ja, która wynika z przynależności do grup – temat centralny dla działalności badawczej habilitanta. Odwołując się do teorii tożsamości społecznej Tajfela, jak i do różnych jej współczesnych rozwinięć, m.in. teorii redukcji subiektywnej niepewności Hogga, teorii fuzji tożsamości czy narcyzmu kolektywnego, autorzy wprowadzają czytelników w dość złożone zagadnienia psychologii stosunków międzygrupowych, pisząc o nich w sposób jasny i czytelny.

Pozwoliłem sobie dokładnie omówić zalety tej książki nie tylko dlatego, że od lat dostrzegałem na rynku brak dobrej popularnej książki z zakresu psychologii stosunków międzygrupowych, lecz głównie w celu wykazania niebywałej erudycji habilitanta, jego gruntownej znajomości tego obszaru psychologii, a równocześnie wysokich talentów popularyzatorskich. Dzięki tej pracy wielu polskich studentów będzie mogło się zaznajomić z najnowszymi osiągnięciami psychologii stosunków międzygrupowych - dziedzinie, w której ostatnie kilkanaście lat przyniosło wręcz skokowy przyrost wiedzy.

Oceniając dotychczasową ścieżkę kariery habilitanta warto zwrócić uwagę na jego współpracę ze znakomitymi badaczami z całego świata (w tym tak znaczącymi postaciami światowej psychologii, jak William Swann, Jolanda Jetten czy Angel Gomez) oraz znaczące sukcesy w pozyskiwaniu grantów badawczych – habilitant był m.in. kierownikiem grantów NCN Sonata oraz prestiżowego grantu NCN Sonata Bis. Oznacza to, że jego projekty badawcze musiały uzyskać uznanie kompetentnych recenzentów i wyróżniać się pozytywnie na tle innych wniosków w dziedzinie psychologii. Habilitant zdobył też spore doświadczenie

dydaktyczne – prowadząc zajęcia w macierzystej uczelni oraz na uczelniach prywatnych. Był wielokrotnie zapraszany do recenzowania artykułów naukowych w czołowych czasopismach psychologicznych, co świadczy o jego rozpoznawalności w międzynarodowym środowisku naukowym. Nieznaczną słabością jego dotychczasowego przebiegu kariery naukowej jest brak dłuższego stażu badawczego za granicą – jego najdłuższym wyjazdem był miesięczny staż dydaktyczny na Uniwersytecie w Houston. Przy tak pracochłonnej działalności naukowej, której efektem są liczne publikacje habilitanta, szczególnie imponujący wydał mi się fakt, że w tym samym czasie habilitant wykonał 150 ekspertyz na zlecenie sądów i uzyskał certyfikat terapeuty behawioralnego. Potwierdza to obraz habilitanta jako psychologa o bardzo wszechstronnych zainteresowaniach.

Biorąc pod uwagę wynik oceny osiągnięcia habilitacyjnego dr Tomasza Besty, dokonanej na podstawie kryteriów zawartych w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, jak również na podstawie analizy dorobku towarzyszącego oraz pozostałej działalności naukowej i dydaktycznej, uważam, że habilitant wykazuje się niezwykle dużą aktywnością naukową, dydaktyczną i popularyzatorską (o czym świadczy omawiana tu książka „Między grupami...”). W mojej ocenie osiągnięcia naukowe habilitanta uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora stanowią znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej, a ich autor wykazał się znaczącą aktywnością naukową w okresie poddanym ocenie. Dlatego też stwierdzam, że przedstawiony do recenzji dorobek naukowy spełnia wymogi ustawowe stawiane habilitantom oraz wnioskuję o dopuszczenie dr Tomasza Besty do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Warszawa, 19.04.2018